

В. І. Чорненський,
асистент кафедри основ права України
Львівського національного університету
імені Івана Франка

УДК 342.723 (477)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ УКРАЇНОЮ ЯК СОЦІАЛЬНОЮ ДЕРЖАВОЮ

Аналізуються законодавчі положення, які декларують Україну як соціальну державу. З'ясовується спрямованість соціальної політики держави на забезпечення та захист прав і свобод осіб з особливими потребами.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна політика, особи з особливими потребами.

Процеси розвитку української державності активізують значні зміни усіх сфер суспільного життя. Конституція України, передбачивши побудову в Україні демократичної, соціальної та правової держави, заклали конституційно-правові передумови для розвитку держави, головною функцією якої є створення та забезпечення дії механізму ефективної реалізації, дотримання, охорони і захисту прав людини. Ці завдання можна реалізувати шляхом розширення соціальної функції держави, складовими частинами якої є соціально орієнтована економіка та ефективна соціальна політика.

Проблеми соціальної держави були предметом досліджень таких учених, як О. З. Панкевич, П. М. Рабінович, О. В. Бермічева, О. С. Головащенко, В. М. Шаповал, В. І. Чущенко та інших науковців.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу та формування єдиного погляду на таке правове явище як соціальна державність, а також визначення необхідних заходів та передумов для конституційного забезпечення та захисту прав і свобод осіб з особливими потребами.

Незважаючи на те, що з моменту виникнення ідеї соціальної державності пройшло чимало часу, в науковій літературі не сформовано єдиного погляду на це правове явище. Сучасні дослідники соціальну державу розглядають як теорію та концепцію [1, с. 14]; конституційний принцип державного ладу [2, с. 136]; політику держави у вирішенні соціальних проблем у суспільстві [3, с. 8]; державу, що виконує соціальну функцію [4, с. 7]. Аналіз наведених наукових позицій дослідників дає підстави вважати, що незважаючи на використання різних понять, вкладений у них етимологічний зміст, майже не відрізняється один від одного.

На нашу думку, поняття “соціальна держава” повинно перш за все визначатись як наявність у державі формально визначених обов’язків перед громадянами у сфері забезпечення їм певного рівня соціальних благ і умов соціальної життєдіяльності.

Основне призначення соціальної держави — це компенсація, зрівнювання, згладжування існуючих у суспільстві економічних протиріч. Ідея соціальної держави реалізується не на рівні конституційного принципу, а на рівні безпосереднього і щоденного вирішення державою життєво важливих проблем громадян. Грунтуючись на нормах міжнародного права, Конституція України передбачає побудову соціальної держави, яка:

1) гарантує право на соціальний захист, що включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працевздатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках (ч. 1 ст. 46 Конституції України);

2) гарантує пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму (ч. 3 ст. 46 Конституції України);

3) громадянам, які потребують соціального захисту, надає житло безоплатно або за доступну для них плату (ч. 2 ст. 47 Конституції України);

4) гарантує право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло (ч. 1 ст. 48 Конституції України);

5) забезпечує реалізацію права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ч. 1 ст. 49 Конституції України).

Реалізація відповідних конституційних норм є складовою здійснення державою соціальної функції і засвідчує соціальний характер самої держави. Існують також інші сфери суспільного буття, взаємозв'язок держави з якими надає їй соціального характеру. Конституовання соціальної держави є закономірністю, спричиненою якісними змінами у суспільному бутті, які супроводжуються адекватним корегуванням державних функцій [5, с. 59].

Напрямки соціальної політики Української держави не вичерпуються цими напрямками, а включають також інші види соціальної допомоги: створення системи закладів зайнятості, які допомагають у працевлаштуванні окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці (п. 4 ч. 1 ст. 9 Закону України “Про зайнятість населення” [6]); пенсій, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг соціальних послуг, здійснення реабілітаційних заходів, встановлення опіки (піклування) або забезпечення стороннього догляду інвалідів (ч. 2 ст. 4 Закону України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” [7]) тощо.

Загалом, соціальна політика є невід’ємною частиною загальної політики держави, що визначає відносини між соціальними групами, між суспільством у цілому і його членами, пов’язаних із змінами в соціальній сфері, зростанням добробуту інвалідів, поліпшення їхнього життя, задоволення матеріальних і духовних потреб, вдосконалення способу життя через проведення реабілітаційних заходів.

Визначаючи орієнтири та основні засади соціальної політики в Україні, приймаючи закони із соціальних питань та державний бюджет, затверджуючи програми соціального розвитку і впроваджуючи соціальну політику, держава в особі її органів повинна враховувати як загальні, так і особливі специфічні інтереси всіх груп осіб. Так, серед основних напрямків бюджетної політики на 2013 рік передбачено підвищення рівня соціального захисту, захисту малозабезпечених верств населення та надання соціальних послуг інвалідам [8].

У ч. 2 ст. 4 Закону України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” законодавець встановив, що соціальний захист інвалідів є складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей інвалідів на рівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг соціальних послуг, здійснення реабілітаційних заходів, встановлення опіки (піклування) або забезпечення стороннього догляду.

Забезпечення соціальних, економічних, культурних прав інвалідів, визначених у положеннях вказаного документа, не можна розглядати тільки з юридичної точки зору. Реалізація правових положень потребує практичного забезпечення прав цієї соціальної групи осіб. Спираючись на розвиток ефективної соціально орієнтованої ринкової економіки, держава набуває можливостей вирішувати проблеми інвалідів, гарантувати їм право на гідне життя та задоволення їхніх потреб.

Однак на одних лише економічних проблемах забезпечення соціальних та економічних прав інвалідів не потрібно акцентувати увагу, оскільки досвід

розвинених країн Західної Європи засвідчує, що ефективна та стабільна економіка повинна доповнюватись дієвою соціальною політикою. До того ж ч. 4 ст. 13 Конституції України зобов'язує державу забезпечувати соціальну спрямованість економіки. Натомість, автори національної доповіді про соціально-економічний стан України зазначать, що, незважаючи на демократичні перетворення в державі, напрацювання та реалізація єдиної стратегічної соціальної політики в умовах ринкової економіки не стали завданням жодної влади [9, с. 293].

Держава приділяє велику увагу питанню соціального захисту осіб з особливими потребами, однак залишається ряд невирішених проблем, які у національній доповіді “Про становище інвалідів в Україні” розділено на шість складових:

- 1) забезпечення пенсійних соціальних виплат інвалідів у розмірі, які гарантували б їм гідне життя;
- 2) отримання гідної освіти в рамках інтегрованих форм навчання;
- 3) забезпечення можливості безперешкодного отримання реабілітаційних послуг за місцем мешкання інвалідів;
- 4) можливості трудової діяльності без дискримінації у процесі працевлаштування та подальшої роботи;
- 5) реформування спеціальних установ для інвалідів і переведення фінансування на створення допоміжних служб, які дозволяють людям з інвалідністю жити без відризу від “соціуму”;
- 6) забезпечення створення доступного середовища для вільного пересування інвалідів і безперешкодної комунікації.

Ситуація в Україні свідчить про те, що держава знаходиться на рівні розвитку соціальної держави. Гальмуєть цей процес численні соціально-економічні проблеми, що в першу чергу безпосередньо впливає на матеріальний та морально-правовий стан соціально незахищеної категорії населення та соціальний і економічний рівень країни в цілому, що призводить до політичної нестабільності. Практична реалізація закріплених на рівні Конституції України принципів соціальної держави і безпосередньо принципу справедливості відбувається через ті конкретні нормативно-правові акти, які врегульовують відносини між державою, суспільством і людиною в соціальній сфері. Це означає, що однією з причин незадовільного стану забезпечення соціальних прав інвалідів України також і недосконалій стан соціального законодавства.

Виходячи із вищеперечисленого можна зробити висновок, що сучасна соціальна політика України щодо інвалідів, що декларує свою метою інтеграцію інвалідів у суспільство й забезпечення рівних можливостей, не містить комплексної програми дій із досягнення цієї мети. Тому вважаємо, що необхідно законодавчо визначити та закріпити концепцію забезпечення незалежного життя інвалідів та зростання їх суспільного добробуту, основу якої складало б поєднання вимог соціальної держави та ринкової економіки.

Соціальна політика щодо інвалідів повинна ґрунтуватися на конституційних нормах та забезпечуватися правовими, економічними та соціальними заходами, спрямованих на створення для інвалідів рівних з іншими людьми можливостей щодо участі в житті суспільства, забезпечуючи цій групі населення умови для подолання, усунення та компенсації існуючих життєвих обмежень.

Для здійснення ефективної соціальної політики щодо інвалідів на загальнодержавному та місцевих рівнях у всіх сферах правовідносин необхідно проводити:

- 1) реформування та системне вдосконалення законодавства України щодо соціально-правового захисту інвалідів до міжнародно-правових норм та практики його застосування;
- 2) не лише законодавче закріплення прав та свобод інвалідів, а передбачати економічно забезпечені правові механізми для реалізації прав та свобод інвалідів як рівноправних членів суспільства;

3) забезпечення доступності соціальної політики для усіх категорій інвалідів на всій території держави;

4) соціальну політику у сфері охорони здоров'я інвалідів, яка базуватиметься не тільки на лікуванні та реабілітації, а також на проведенні профілактичних заходів;

5) навчання, професійну підготовку, перепідготовку та працевлаштування інвалідів для їх соціальної інтеграції в активне життя суспільства;

6) забезпечення впровадження сучасних технологій для проведення реабілітації та надання реабілітаційних послуг;

7) забезпечення доступності інвалідів до об'єктів житлової та громадської інфраструктури шляхом створення їм незалежного життя — безбар'єрного середовища.

Головним завданням розвитку України як соціальної держави повинно стати цілеспрямоване забезпечення надійних передумов для конституційного забезпечення та захисту прав і свобод осіб з особливими потребами через:

1. Правове та економічне забезпечення соціальної спрямованості політики держави; створення систематизованого соціального законодавства, яке визначило б прийняття та реалізацію комплексних довготермінових соціальних програм для інвалідів.

2. Формування дієвої системи гарантій та ефективного правового механізму здійснення та захисту прав і свобод інвалідів для забезпечення їх реалізації на засадах соціальної справедливості, свободи, недопущення дискримінації та рівності.

3. Здійснення державної соціальної політики з метою адаптації інвалідів до ринкових відносин та активного суспільного життя через забезпечення соціальної підтримки, соціального захисту та надання соціальних послуг для осіб з особливими потребами.

4. Розвиток соціально орієнтованої економіки для дотримання балансу між ринковою економічною свободою та державним регулюванням ринкових та соціальних процесів.

5. Підвищення ефективності формування і використання фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та кадрових ресурсів соціальної сфери для побудови вітчизняної моделі соціальної держави, спрямованої на забезпечення, реалізацію і захист конституційно-правових прав, свобод та інтересів інвалідів в Україні.

Список використаних джерел

1. Панкевич, О. З. Соціальна держава: проблеми загальної теорії [Текст] : [монограф.] / О. З. Панкевич ; за заг. ред. П. М. Рабіновича ; Львівський юридичний ін–т. — Львів : [Б. в.], 2004. — 175 с.
2. Конституційне право України [Текст] : [підручн.] для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. М. Тодики та В. С. Журавського. — К. : Ін Юре, 2002. — 544 с.
3. Головащенко, О. С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень” / О. С. Головащенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 2008. — 20 с.
4. Бермічева, О. В. Соціальна функція держави [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень” / О. В. Бермічева ; Нац. ун–т внутр. справ. — Х., 2000. — 18 с.
5. Шаповал, В. М. Конституційне право зарубіжних держав. Академічний курс [Текст] : [підручн.] / В. М. Шаповал. — [9–те вид., перероб і допов.]. — К. : Юрінком Інтер, 2012. — 432 с.
6. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067–VI [Текст] // ОВУ. — 2012. — № 63. — Стор. 17. — Ст. 2565.

7. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875–ХІІ [Текст] // ВВР. — 1991. — № 21. — Ст. 252.
8. Про Основні напрями бюджетної політики на 2013 рік : постанова Верховної Ради України від 22.05.2012 р. № 4824–VI [Текст] // ОВУ. — 2012. — № 41. — Стор. 14. — Ст. 1569.
9. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь [Текст] / за заг. ред. В. М. Гейця. — К. : НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.

(Рекомендовано до друку кафедрою конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету (протокол № 3 від 17 жовтня 2012 року)

Надійшла до редакції 25.10.2012

Чорненський В. І. Обеспечения и защиты прав и свобод лиц с особыми потребностями Украины как социальным государством

Анализируются законодательные положения, которые декларируют Украину как социальное государство. Выясняется направленность социальной политики государства на обеспечение и защиту прав и свобод лиц с особыми потребностями.

Ключевые слова: социальное государство, социальная политика, лица с особыми потребностями.

Chornenkyi, V. I. Security and Protection of the Rights and Freedoms of Persons with Disabilities by Ukraine as a Social State

In this article the author analyzes the legislative provisions that declare Ukraine as a social state. The direction of social policy aimed at ensuring and protection of the rights and freedoms of persons with disabilities is figured out.

Keywords: the social state, social policy, persons with disabilities.

